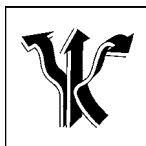


МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

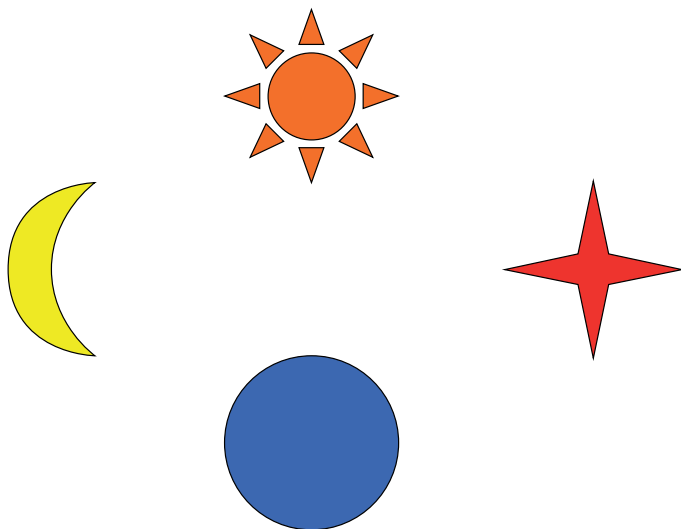
Українсько-Азербайджанський Інститут соціальних наук
і самоврядування ім. Г. А. Алієва



МАУП

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

*Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
на базі кафедри українознавства*



Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2012

Редакційна колегія:

Бідзюра І. П. — директор УАІСНС, д-р політ. наук, проф.;
Шилов Ю. О. — зав. каф. українознавства, академік МКА, канд. іст. наук, проф.;
Соколовська К. М. — заст. зав. каф. українознавства, канд. іст. наук, доц., проф. МКА

Затверджено до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 11 від 25.06.12)

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Актуальні проблеми українознавства: [звед. зб. матер. наук.-практ. Д-87 конф.]. — К.: МАУП, 2012. — 286 с.

Розкриваються історичні, теоретичні та методологічні аспекти українознавчої дисципліни не тільки як складової духовності українства, а й як феноменального явища світової цивілізації.

Проаналізовано роль і місце науки українознавства у розбудові демократичного суспільства суверенної європейської держави України.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів.

ББК 87я73

М. О. Левченко

Особливості потенціалу
виробничої одиниці та його
економічна оцінка 150

М. І. Терновський

Історичні аспекти становлення
і розвитку аудита 156

О. І. Дікареєв

Брендинг українського
паливно-енергетичного
комплексу України 162

С. Я. Буняк

Історичне коріння міжбанківських
розрахунків в Україні 172

Н. Ю. Матяш

Проблеми та перспективи
розвитку підприємництва
в Україні 179

О. О. Снісаренко

Історичні аспекти становлення
фінансів місцевих органів влади 188

Олександр Неживий

Публічна латентність загрози:
як запобігти руйнуванню
української мови зсередини? 196

М. В. Патер

Історія закордонного
економічного аналізу та його
запровадження в Україні 200

М. В. Прудніков

Стан та тенденції розвитку
функцій управління
економічного аналізу 206

Владислав Горанін

Проблеми сучасності України
і перспективи формування
україноцентричної еліти 211

Аннета-Даніела Кузнєцова

Роль жінки й матері
в українській родині 213

Н. В. Отрох

Від витворів мистецтва
до друкарського штампу 218

С. Й. Татарінов

Вплив Бахмутського повітового
земства на розвиток
народної освіти 223

Хоанг Динь Чай, О. В. Волянец

Экономическая и энергетическая
дипломатия в Евразии 231

Юлія Савенко

Символика в современных
украинских молодежных
неформальных объединениях
и организациях 237

Л. О. Глушко

Особливості формування
національної свідомості
у процесі етнічної соціалізації
молоді 244

Олексій Захарченко

Етнопедагогічні традиції
українців у історичному
контексті 248

О. І. Дікареєв, Хоан Дін Чай,

Джан Ван Джун
Економічна дипломатія
приморських держав
та України 254

М. В. Сколуб

Адміністративно-судовий
устрій Бессарабської області
у 1812–1856 рр. 261

В. С. Рижиков

Теорія виховання як складова
формування духовності
відповідно до цільової моделі
професійної підготовки
майбутніх юристів 271

І. В. Калько

Стан сформованості гендерної
культури у студентської
молоді за особистісно-змістовним
критерієм 278

Відомості про авторів 282

АДМІНІСТРАТИВНО-СУДОВИЙ УСТРІЙ БЕССАРАБЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1812–1856 рр.

Актуальні проблеми українознавства, с. 261–270

Політико-правові аспекти окремих регіонів України завжди були в полі зору дослідників. Не є винятком і Бессарабія, яка в першій половині ХІХ ст. входила до складу Російської імперії, тим самим була об'єднана з іншими українськими землями. Проблемі адміністративно-територіального устрою регіону приділялося багато уваги. Чого не можна сказати про судовий устрій Бессарабської області у складі Російської імперії та його регіональні особливості до 1873 р.

Про адміністративно-територіальний устрій та політику царизму в Бессарабській області залишили спогади у своїх працях П. М. Батюшков [2], П. П. Свіньїн [16], Л. С. Берг [3], Б. Е. Нольде [15], М. Б. Лошков [9], О. Накко [13]. За радянських часів соціально-політичному розвитку краю в контексті соціальної боротьби народу, приділяли увагу І. Анцупов [1], О. Дружиніна [6], В. І. Жуков [7], В. Назимов [12]. Сучасні дослідники О. М. Леbedенко, А. К. Тичина [8], Л. Ф. Циганенко [21], В. С. Шандра [22], В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин [19] у своїх працях розкривають адміністративно-територіальний устрій краю, його політичний та соціально-економічний розвиток у складі Російської імперії, поверхово здійснюючи роз-

гляд особливостей судового устрою області. Виходячи з цього, виникає можливість більш детального розгляду формування судової системи Бессарабської області під впливом імперського уряду.

Після закінчення російсько-турецької війни 1806–1812 рр. територія між Дністром, Прутом і Дунаєм, яка дістала назву Бессарабія, відійшла за Бухарестським мирним договором (28 травня 1812 р.) до складу Російської імперії. Для опанування цього краю потрібно було поширити на ці землі імперське адміністративно-політичне управління, замість існуючих до цього часу молдавського та османського [2, 150].

Тимчасові правила керівництва краєм були сформульовані командувачем Дунайською армією адміралом П. Чичаговим і 23 липня 1812 р. затверджені Олександром І. 7 серпня 1812 р. було призначено цивільного губернатора для управління краєм. Військове командування зберігало за собою право призначати голів повітової поліції. Керівником краю був призначений військовий генерал, який підпорядковувався адміралу П. Чичагову та міністру поліції С. Вязімітинову. Фактично в краю простежувалось двовладдя — цивільна влада була в руках стат-

ського радника, греко-молдавського боярина С. Д. Стурдзи, а військова — у генерал-майора І. М. Гартінга [21, 23].

У 1813 р. ці землі дістали назву Бессарабська область (до 1873 р.). Враховуючи зовнішньополітичну ситуацію на Близькому Сході та реагуючи на західноєвропейські ідеї конституціоналізму та автономізму, уряд Олександра І брав до уваги місцеві особливості в управлінні бессарабським краєм [2, 150]. Тому в лютому 1813 р. з метою забезпечення гідного управління областю було створено два департаменти, посади в яких зайняли молдавські бояри, або російські військові. Справи у цих департаментах велися російською та молдавською мовами. В адміністративному апараті посади також були розподілені між молдавськими та російськими чиновниками [7, 291].

У березні 1813 р. прийнято розроблені графом І. Каподістрієм “Правила тимчасового управління Бессарабією”. За цими “Правилами” військова влада належала генералу, а цивільна — губернатору та обласному уряду. До складу цього уряду входили загальні збори, до них — радники адміністративних установ під керівництвом губернатора, два департаменти — судовий та фінансово-статистичний. “Правила” встановили м’який контроль за діяльністю місцевої адміністрації [13, 270].

На підставі затверджених “Правил” тимчасовий уряд навесні 1813 р. у Кишиневі, який був обласним містом, провів збори для затвердження першого обласного уряду. Перший департамент уряду склали 3 експедиції: цивільна, або експеди-

ція судових справ; карна та слідча експедиція; міська та земська поліція. До першої експедиції увійшли 4 радники з місцевих дворян; до другої — 3 радники з місцевих нобілів і 1 російський штаб-офіцер; до третьої — 1 радник із російського штабу (штаб-офіцер). Другий департамент складали 3 експедиції: статистики, фінансів, комерції. Кожна з експедицій перебувала під керівництвом одного радника або з російських штаб-офіцерів, або з місцевих, за призначенням губернатора. Кожен з департаментів мав по 2 канцелярії: російську та молдавську [13, 270].

За адміністративним устроєм область поділялась на 9 повітів: Орґеєвський, або Кишинівський, Ясський, або Фалештський, Сорокський, Хотинський, Бендерський, Хотарничанський, Кодрський, Гречанський, Томарівський, або Ізмаїльський. Для кожного повіту передбачався один (в деяких — два) справник та 1 секретар (валіш), який паралельно виконував обов’язки скарбника. На цих посадах знаходились молдавські бояри або бояринаші. Повіти ж поділялися на околи, якими управляли околиші та капітани де мазиле; містечками управляли капітани де тирге. Околиші та капітани були місцевими дрібнопомісними дворянами, яких призначав справник. Усі справи він вирішував одноосібно, беручи до уваги місцеві традиції та звичаї. Прийняті рішення ніде не фіксувалися — приймалися на словах [14, 212].

Російські відділи поліції були створені лише в Кишиневі та Хотині. Для кишинівської поліції 28 жовтня 1812 р. С. Стурдзою було затверджено особливий штат під керівництвом

на посаді поліцмейстера титулярного радника О. Дическула, якого змінив підполковник Г. Полтавцев. В Хотинському повіті поліцейське управління залишало попередню назву — “паркалабія”, в Оргеевському — “сардарія”. У Бендерському та Томарівському повітах, враховуючи їх площі, від справників призначалися ще особливі повірені або “векілі”: від бендерського справника — в Акермані та Кілії, а від Томарівського — в Ізмаїлі [14, 213].

Повітове управління залишилося майже без змін і знаходилося у руках місцевих бояр. Чиновники в області зосередили у своїх руках адміністративну, судову та виконавчу владу, справи вирішували як і раніше — за “звичаями землі” [16, 375]. Все це було зроблено царським урядом через необхідність поступової підготовки місцевого населення області до російських державних і адміністративних порядків.

Джерела свідчать про те, що російська юстиція того часу, як форма організації, не перевершувала юстицію Молдови до 1812 р. В перших законах управління Бессарабською областю, царизм тимчасово зберіг більшість традиційних юридичних інститутів області. Згідно з тимчасовими правилами від 23 липня 1812 р., юстиція здійснювалась на основі старих норм одним з двох департаментів цивільної адміністрації, створених в області. Перший департамент обласного уряду нагадував за структурою і складом Диван Молдови. У повітах судові функції виконували справники [5, 173].

Одразу після введення тимчасових правил та управління за старими

звичаями виник конфлікт між Бессарабською знаттю та представниками імперської адміністрації. Слід зауважити, що імперська адміністрація взагалі ставила під сумнів існування на цих землях писаних законів та бачила в діях бояр лише самоуправство [18, 151].

Характерним для регіону були також слабка його заселеність та відсутність зручного адміністративного управління. Через це основні завдання імперського уряду полягали у заселенні пустих земель, здійсненні адміністративної реформи, наданні пільг населенню, вивченні економічного потенціалу місцевості та розмежуванні земель, збільшенні посівних площ, активізації торгівлі тощо [1, 229].

У травні 1815 р. до області прибув російський чиновник П. П. Свінїн, щоб зібрати інформацію про географію та населення краю. Однак головною метою досліджень Свінїна було виявлення існування чи відсутності місцевого законодавства та можливості його кодифікації. Його висновок про існування місцевих законів носив позитивний характер. Самоуправство бояр Свінїн пояснював “духом турецького деспотизму”. Він наводить як докази перелік христовулів та фірманів (законів та указів) молдавських господарів, а також робить посилання на дію “юстиніанових законів”, які були введені господарем Олександром Добрим в XV ст. [16, 375].

У 1816 р. Олександр I підтвердив свій намір надати Бессарабській області автономний статус. Генерала Гартінга звільнили з посади цивільного губернатора і запровадили

намісницьке управління. Першим намісником було призначено генерал-лейтенанта О. М. Бахметєва [3, 71]. Він створив Тимчасовий комітет, який розпочав розробку проекту статуту Бессарабії. До Тимчасового комітету входило 10 представників молдавського боярства та 2 представники з російських дворян-чиновників. Керівництво здійснював катеринославський цивільний губернатор І. Калагеоргій [11, 193]. Упродовж 1816–1818 рр. обласне управління краю здійснило ряд заходів, які спрямовувалися на зміцнення централізованої влади й обмеження діяльності місцевих чиновників. Для перевірки діяльності земської поліції, розгляду скарг громадян до повітів направляли чиновників і ревізорів [3, 71].

29 квітня 1818 р., після відвідування Олександром І Кишинева, було ухвалено новий Статут управління областю. Цей документ по суті став Конституцією краю [10, 514]. За цим Статутом Бессарабія отримала статус на зразок Великого князівства Фінляндського та Царства Польського. На відміну від автономії останніх, бессарабська автономія мала лише адміністративний характер, і зовсім не поширювалась на законодавство [3, 72].

Головним адміністративним та судовим органом в області стала Верховна рада, що складалася з шести місцевих і п'яти російських дворян. Виконавча влада здійснювалася губернатором та обласним урядом. У Верховній раді більшість була за представниками молдавського боярства, якому було забезпечено вигідне для нього місцеве право, привілеї і права, а також переваги в усіх інстан-

ціях обласного та повітового управління. До складу Верховної ради входили президент (намісник або військовий губернатор), цивільний губернатор, віце-губернатор, голови карного та цивільного судів і чотири депутати від дворянства. П'ять членів ради призначались особисто російським імператором, решта — обиралися на три роки з числа місцевих дворян. До складу цих депутатів обов'язково входив обласний предводитель дворянства. Персональний склад депутатів від дворян затверджувався військовим генерал-губернатором. Верховна рада була вищою адміністративною й апеляційною інстанцією [20, 222–227].

Нові органи влади в області поділялися на судові та урядові. Уряд призначав обох голів і по одному раднику в карний та цивільний суди. Решта чиновників обиралися місцевим дворянством на трирічний термін. Мова, якою розглядалися справи, визначалася в кожному випадку окремо, суть справи визначали відповідно до російського законодавства. Під час розгляду цивільних, посадових та майнових справ пропонували враховувати традиційні “права, привілеї та звичаї землі” [20, 222–227]. Судова практика частково базувалася на регіональному законодавстві. Можна побачити, що ключові посади залишалися під контролем центральної влади або намісника.

Для управління повітами були сформовані повітові і земські суди. Повітовий суд складався із судді, одного засідателя від уряду, двох засідателів від дворянства і двох від мазил, рупташів і поселян. При по-

вітовому суді працювали дворянська опіка, якою керував обраний дворянами предводитель, та повітовий землевпорядник, який призначався губернатором. Земський суд складався із земського начальника (справника) і чотирьох засідателів. До складу суду входило казначейство [8, 81]. Нагляд за виконанням законів здійснював обласний прокурор, якого призначав губернатор. На місцях вводилися посади повітових прокурорів. Управління в містах здійснювала міська управа. Судовими справами відав міський магістрат, господарськими — міська дума та цехова управа. До початку 1828 р. така система управління була впроваджена в усіх повітах і містах краю.

Статут 1818 р. зберіг фактично незмінними права місцевих бояр, залишивши за ними станові привілеї та юридично зрівнявши їх у правах з російським дворянством. Цей документ відіграв роль проміжного ступеня: з одного боку — він наблизив Бессарабію до загальноросійських стандартів управління, а з другого — зберіг місцеві особливості. Це пояснюється тим, що автономія Бессарабії носила лише формально-адміністративний характер порівняно з Польщею та Фінляндією, де місцева аристократія мала законодавчі права. Введення Статуту поклало початок десятирічному періоду функціонування автономної адміністрації області [10, 514].

У 1820 р. в Бессарабській області було створено низку різних судових інстанцій, які залежали від органів управління. Існували загальні судові інстанції і судові інстанції для різних категорій населення (напри-

клад, злочини скоєні дворянством та посадовцями розглядалися Верховною радою, злочини скоєні міщанами і торговцями розглядалися в магістраті, для селян існували сільські суди). Судові інстанції поділялися також за категоріями злочинів: злочини, пов'язані з чаклунством; злочини, пов'язані з невиконанням батьківських обов'язків щодо дітей; злочини, скоєні випадково, що розглядалися Трибуналом совісті; злочини проти сім'ї розглядалися консисторією Кишинева; кримінальні справи, такі як дрібні крадіжки, спричинення легких тілесних ушкоджень та інші входили до компетенції земських судів [18, 152].

Козаки, які знаходилися в Південній Бессарабії, з питань судочинства та розправи підпорядковувались тим самим правилам, що й інші мешканці. З питань карного судочинства козаки, які не були на постійній військовій службі, підпорядковувались цивільному карному суду. Визнаний винним виключався з козацтва, позбавлявся станових привілеїв та, відданий у солдати, ніс службу на загальних засадах [6, 73].

Розвиток комерційних відносин в області призвів до поділу судочинства за комерційними та цивільними справами. 1 квітня 1819 р. царським наказом у портовому місті Рені було відкрито комерційний суд для всієї області — судовий орган, який не був передбачений Статутом. Далі за положенням комітету міністрів від 2 вересня 1824 р. комерційний суд з міста Рені перевели до портового міста Ізмаїл з обмеженням його відомства містами Ізмаїл, Рені, Кілія та Аккерман. Положенням ради мі-

ністрів від 16 березня 1837 р. компетенція комерційного суду знову була поширена на всю область [15, 344].

Судові інстанції залежали від адміністративних органів. Губернатор втручався в юридичні питання, до його компетенції входило підтвердження судових рішень.

Рішення судових інстанцій можна було оскаржити в апеляційному та ревізійному порядку. За Статутом 1818 р. рішення, прийняті повітовим судом, за винятком рішень у справах, які мали незначні суми або менш тяжкі дії, могли оскаржуватися в апеляційному порядку в обласному кримінальному та цивільному судах. Рішення обласного кримінального та цивільного судів можна було оскаржити у Верховній раді. Особи, незадоволені рішенням Верховної ради, зверталися до Державної Ради Російської імперії за посередництва міністра юстиції або Генерального прокурора з проханням анулювати його. З 1822 р. рішення, ухвалені Верховною радою за цивільними справами, можна було оскаржити в Тимчасовому комітеті для розгляду скарг, створеному в Петербурзі. Зі створенням цього комітету, Верховна рада Бессарабської області втратила функцію вищої судової інстанції [20, 222–227].

Відповідно до наказу від 3 серпня 1825 р. рішення Бессарабського цивільного суду можна було оскаржити в апеляційному порядку у Другому департаменті Сенату Російської імперії, який став апеляційною та ревізійною інстанцією для рішень, які приймалися судовими інстанціями Бессарабії. Тимчасовий комітет був ліквідований. Другий департамент

Сенату Російської імперії під час розгляду кримінальних справ використовував російські закони, а при розгляді цивільних справ — місцеві закони та звичаї. Сторони подавали апеляцію згідно з російським законодавством, не пізніше одного року з моменту прийняття рішення. Цивільний суд направляв апеляційну скаргу разом із матеріалами справи, перекладеними на російську мову, додаючи виписки з місцевих законів, які використовувались під час прийняття рішень, а також перелік доказів, які додавалися апелянтом на підтримку апеляційної скарги. Судові рішення переглядалися в ревізійному порядку губернатором та прокурором. У випадку перегляду новий розгляд справи проходив лише на основі нових виписок і додатків, без виклику сторін та без розгляду матеріалів справи [20, 222–227].

Після введення Статуту 1818 р. одразу виявилася неефективність нової системи управління. Із 200 справ, які щорічно розглядалися Верховною радою, рішення приймалися за тридцятьма. Російські чиновники вважали, що бессарабські бояри, прикриваючись Статутом і, посиляючись на молдавські закони, займаються тільки власним збагаченням. Вихід із цього вони бачили у введенні загальноросійської губернської моделі управління, розповсюдженні на Бессарабію російських законів та використанні російської мови у діловодстві [17, 123].

Послідовним прибічником уніфікації управління в області та скасування автономії був М. С. Воронцов. У травні 1823 р. його призначено новоросійським генерал-губернато-

ром і бессарабським намісником. Відвідавши Кишинів з інспекцією, під час ревізії обласних установ, службовці М. С. Воронцова виявили численні факти незаконних витрат, крадіжок, зловживань у судах та поліцейських органах. Генерал-губернатор у 1824 р. надіслав у Петербург свої пропозиції щодо обмеження прав місцевого дворянства. Також він рекомендував залишити за генерал-губернатором право впроваджувати нові посади у місцевому апараті управління, посилити нагляд за місцевою адміністрацією. У 1825 р. судові функції були виключені з компетенції Верховної ради, вибори окремих груп службовців замінювалися призначенням [22, 67].

Проект реформування управління Бессарабією, підготовлений під керівництвом М. С. Воронцова, було винесено на розгляд спочатку Комітету міністрів, а потім Державної ради. У висновках Державної ради зазначалося, що Статут утворення Бессарабської області 1818 р. виявився невідповідним імперським інтересам, а тому Бессарабська область “должна войти под общее в государстве управление...” [10, 428].

Законодавчим актом, який остаточно утвердив у краю централізоване адміністративно-політичне управління стали “Настанови для управління Бессарабською областю” від 1828 р. Посаду намісника було скасовано, а його владу зосереджено в особі Новоросійського і Бессарабського генерал-губернатора [9, 41]. За новим законом 1828 р. Бессарабія відійшла до Новоросійського генерал-губернаторства на загальних засадах, поряд з іншими новоросій-

ськими губерніями. Обласне правління (орган, якого в загальнодержавному масштабі в інших областях не існувало) було введено замість Верховної ради. Справи на розгляд обласного правління мали подавати лише три особи: генерал-губернатор, цивільний губернатор, обласний предводитель дворянства. Абсолютно всі чиновники в повітах призначались з місцевих дворян особисто генерал-губернатором. “Настанови” 1828 р. зробили необов'язковим використання молдавської мови у діловодстві. Однак у зв'язку з незнанням російської місцевого населенням у 1835 р. молдавську мову тимчасово повернули у діловодство на семирічний термін — дозволялося подавати скарги та прохання [13, 270].

Унаслідок прийняття “Настанов” було ліквідовано право місцевих дворян керувати краєм, але замість цього вони отримали всі права та переваги російського дворянства. Функції нового органу управління звелися до складання довідок з економічних питань, а судову владу, протягом 1828–1854 рр., упорядковували відповідно до загальноімперських стандартів [4, 198].

Царський уряд вдавався до елементів обласної автономії ситуативно, тимчасово для утвердження імперського режиму. Як тільки цей режим утверджувався, централізація відновлювалася і ставала домінуючою. Уряд був ініціатором надання Бессарабії самоврядування на основі законів краю, однак зміст і характер більшості цих законів був для нього абсолютно невідомий. Однією з причин, що призвели до провалу експерименту з бессарабською автономі-

єю, було те, що за 16 років з моменту включення краю до складу Російської імперії, державна машина підготувала необхідну кількість чиновників та державних службовців, які в подальшому змогли замінити місцевий елемент у системі управління.

Судовий устрій Бессарабської області було побудовано за становим принципом. Уся діяльність сприяла зміцненню політичного й економічного становища дворянства. У 30-х роках ХІХ ст. судовий устрій мав такий вигляд. Перша інстанція, де переважно розглядалися справи по суті: для дворян — повітовий суд, для міщан — міський магістрат, для вільних селян — нижня розправа. Друга інстанція — апеляційна та ревізійна. Для всіх станів в області було створено цивільний та кримінальний суд. Крім того, діяв совісний суд. В його компетенції були цивільні справи у примирливому порядку, а також деякі кримінальні справи, наприклад про суспільно небезпечні діяння божевільних та малолітніх [19, 355]. Діяв також комерційний суд в Ізмаїлі. Вищою судовою інстанцією продовжував залишатися Сенат. В області також певний час зберігалися вотчинні суди, які засуджували поміщицьких селян за незначні злочини. Реформою управління державними селянами для суду над ними в 1837 р. були засновані волосні та сільські розправи [12, 76–77].

Важливою віхою у формуванні судового устрою Бессарабської області стало переведення судочинства на російську мову (1828–1829 рр.). Завершальними були акції щодо припинення дії місцевого права, організація діяльності судів на основі

загальноросійських законів. Система Зводу законів у Російській імперії була обговорена й затверджена Державною Радою 10 січня 1832 р. Звід видано в 15 томах, об'єднаних у 8 книг. З опублікуванням і введенням у дію Зводу законів, основні процесуальні норми були сконцентровані в Х і XV томах, а також “Сільському судовому статуті” 1839 р. Відмінність полягала в тому, що в області судді призначалися, а в центральних губерніях обиралися. Надалі судова система розвивалася разом з російською як її частина. Управління судами здійснювало Міністерство юстиції, що зміцнювало зв'язки суду та адміністрації [19, 356].

Протягом 1834–1854 рр. царська влада, в особі генерал-губернатора Новоросійського краю і Бессарабської області М. С. Воронцова, Бессарабського військового губернатора П. І. Федорова послідовно і наполегливо проводила політику русифікації краю, яка була перервана Кримською війною 1853–1856 рр.

За умовами Паризького мирного договору 1856 р. південна частина Бессарабії — Ізмаїльський, частина Кагульського і Аккерманського повітів — з населенням 127030 осіб була передана Молдавському князівству. Територія навколо гирла Дунаю з населенням 826 чоловік опинилася під владою Туреччини. З 1861 р. до 1873 р. землі Південної Бессарабії входили до складу новоутвореного Румунського королівства. Зміна усталеного способу життя, розрив економічних зв'язків з іншими землями Російської імперії, ламання сформованої раніше системи спричинили занепад краю [8, 90].

Входження Бессарабії до складу Російської імперії відбувалося за загальноімперським напрямом, як і відносно інших земель України. Для вивчення становища у приєднаних землях російський уряд надав можливість побудувати адміністративно-судовий устрій області, взявши за основу місцеві особливості, традиції та звичаї. Після “ситуативної автономії” та підготовки власних імперських кадрів і детального вивчення території, та її населення царизм вдався до зміни адміністративно-судової системи, приведення її відповідно до загальноімперської. Подальша політика Російської імперії вже включала в себе контроль за внутрішнім життям, проведення русифікації краю та усунення місцевого боярства від владних посад. Зрівнявши місцевих бояр з російським дворянством і надавши їм привілеї, царизм, тим самим зробив їх поборниками імперської влади. В середині XIX ст. Бессарабська область нічим не відрізнялася від інших територій Російської імперії.

Література

1. *Анцупов И.* О некоторых особенностях политики царского правительства в отношении государственных крестьян Бессарабской области (1812–1869 гг.) / Иван Анцупов // ЕАИВБ за 1959 г. — М., 1961. — С. 228–242.
2. *Батюшков П. Н.* Бессарабия. Историческое описание / Помпей Николаевич Батюшков. — СПб., 1892. — С. 150.
3. *Берг Л. С.* Бессарабия. Страна—люди—хозяйство / Лев Семенович Берг. — Петроград, 1918. — С. 71.
4. *Высочайшее* утверждение 29 февраля 1828 года учреждение для управления Бессарабской области // Полн. собр. законов Рос. имп. — Собр. 2. — Т. 3. — Отд. первое 1828. — СПб., 1830. — С. 198.
5. *Гроссул В. Я.* Система управления Молдавии в составе России (XVIII — начало XX в.) / В. Я. Гроссул // Национальные окраины Российской империи: становление и развитие системы управления. — М., 1997. — С. 173.
6. *Дружинина Е.* Южная Украина в 1800–1825 гг. / Елена Дружинина. — К., 1970. — С. 73.
7. *Жуков В. И.* Города Бессарабии 1861–1900 гг. (Очерки социально-экономического развития) / В. И. Жуков. — Кишинев: Штиинца, 1975. — 291 с.
8. *Лебеде́нко О. М., Тичина А. К.* Українське Подунав'я: минуле та сучасне / Олександр Михайлович Лебеде́нко, Анатолій Костянтинович Тичина. — О.: Астропринт, 2002. — С. 81.
9. *Лошков Н. Б.* Бессарабия к столетию присоединения России. Географический и историко-статистический обзор края / Н. Б. Лошков. — Кишинев, 1912. — С. 41.
10. *Макарь П. И.* “Конституция Бессарабии”: в объятиях бессарабской действительности (историко-антропологический этюд) / П. И. Макарь // Statum plus. — 2001–2002. — № 5. — С. 503–516.
11. *Материалы* для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба: в 25 т. — Т. 2: Бессарабская область: Ч. 1. / Сост. ген. штаба кап. А. Защук. — СПб., 1862. — С. 193.
12. *Назимов В.* Риси українського карного права у вироках сільських судів / В. Назимов // Праці для вивчення звичаєвого права України. — К., 1925. — С. 76–77.

13. *Накко А.* Очерк гражданского управления в Бессарабии, Молдавии и Валахии во время русско-турецкой войны 1806–1812 гг. / А. Накко // Записки Одесского Общества истории и древностей. — Одесса, 1879. — Т. 11. — С. 269–310, С. 270.
14. *Національний архів Республіки Молдова (м. Кишинів).* — Ф. 2. Канцелярия Бессарабского губернатора (1812–1917 гг.). — Оп. 1. — Ч. 1. — Спр. 2. Переписка с главнокомандующим армией и Кишиневским полицмейстером об учреждении временного полицейского управления в Бессарабской области (3 октября 1812 — 18 февраля 1813 гг.). — 227 арк.
15. *Нольде Б. Э.* Очерки русского государственного права / Б. Э. Нольде. — СПб.: Политехн. Ин-та имп. Петра Великого, 1911. — С. 344.
16. *Свиньин П. П.* Описание Бессарабской области / П. П. Свиньин // Stratum plus. — Санкт-Петербург—Кишинев—Одесса—Бухарест, 2001–2002. — № 6. — С. 375.
17. *Taki V.* Russia on the Danube: imperial expansion and political reform in Moldova and Walachia, 1812–1834 / V. Taki. — Budapest, 2007. — P. 123.
18. *Таки В.* Историческая память и конструирование региона после присоединения к империи: особая форма правления в Бессарабии в 1812–1828 гг. / В. Таки // AbImperio. — 2004. — № 3. — С. 151.
19. *Тацій В. Я., Рогожин А. Й.* Історія держави і права України: У 2 т. / В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин. — К.: Вид. дім “Ін Юре”, 2000. — Т. 1. — С. 355.
20. *Устав образования Бессарабской области* // Полн. собр. законов Рос. империи. — СПб., 1830. — Т. 35. — 29 апр. 1818 г. — № 27357. — С. 222–227.
21. *Циганенко Л. Ф.* Дворянські роди Бессарабії: історичний аспект / Л. Ф. Циганенко // Наук. вісн. Ізмаїл. держ. гуманіт. ун-ту. — Вип. 24. — 2008. — С. 22–26.
22. *Шандра В. С.* Новоросійський і Бессарабський генерал-губернатор М. С. Воронцов (1823–1854) / Валентина Степанівна Шандра // Укр. іст. журн. — 2002. — № 1. — С. 67.